

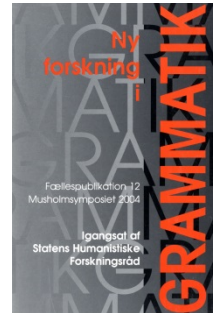
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Et konstruktionsbegreb inden for dansk funktionel grammatik

Forfatter: Peter Juul Nielsen

Kilde: K. Boye, L. Heltoft, A. Jensen, E. Skafte Jensen, R. Therkelsen (red.).
Ny Forskning i Grammatik 12, 2005, s. 201-216

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kultur, RUC/Institut for Sprog og Kommunikation, SDU 2005

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Et konstruktionsbegreb inden for dansk funktionel grammatik

Peter Juul Nielsen

1. Indledning

Jeg vil i min artikel skitsere nogle problemstillinger, analyser og teoretiske antagelser der lægger op til en eksplicit definition af hvad begrebet konstruktion dækker over inden for rammerne af dansk funktionel grammatik (herefter DFG). Selvom termen konstruktion anvendes i grammatiske beskrivelser inden for DFG, foreligger der ikke nogen specifik diskussion af hvad en konstruktion teoretisk set er for en størrelse, endsige en eksplicit definition af begrebet, i DFG-sammenhæng. Mit syn på hvad der er relevante og centrale principper inden for DFG i diskussionen om hvad konstruktioner er, bygger primært, men ikke udelukkende, på Hansen & Heltofts (2003a, 2003b) *Grammatik over det Danske Sprog* og Harders (1996) *Functional Semantics*. Min artikel har med denne baggrund til hensigt på samme tid at være et udkast til et konstruktionsbegreb udformet i overensstemmelse med centrale principper inden for DFG, og dermed et oplæg til yderligere udvikling og præcision inden for denne teoridannelse, og en demonstration af at sådanne principper fra DFG-litteraturen er særdeles egnede som redskaber i forståelsen og beskrivelsen af syntaktiske strukturer og måske tilmed nødvendige antagelser for et adækvat konstruktionsbegreb.

2. Beskrivelsen af syntaktiske strukturer

En syntaktisk teori har til opgave at beskrive strukturen i komplekse tegn, altså sproglige størrelser der er sammensat af flere elementer. Spørgsmålet er hvilken form for fænomen komplekse syntaktiske strukturer er udtryk for, og ud fra det i bred forstand funktionelle sprogsyn hvordan kommunikative behov, sprogbrug og mere eller mindre stabile principper der gælder for et sprog, bør præge beskrivelsen af

syntaktiske strukturer. Jeg vil i det følgende se på to måder at anskue konstruktioner på, som et resultat af leksemernes valenskodning og som instantieringer af idiomatiske, leksemaafhængige konstruktions-skemaer. De to positioner, i forenklet fremstilling, gøres derefter til udgangspunkt for mine overvejelser om DFG som ramme for et alternativ til den rene valensbeskrivelse og konstruktionsgrammatikkens idiomatiske skemaer. Jeg anvender følgende eksempler i min belysning af positionerne:

- (1) Marie læste
- (2) Marie læste en bog
- (3) Marie læste i en bog
- (4) Ole bagte
- (5) Ole bagte en kage
- (6) Ole bagte Lise en kage
- (7) Hans nøs
- (8) Hans nøs servietten ned af bordet

2.1. Konstruktioner som rene valensrealiseringer

En beskrivelse af de syntaktiske strukturer i (1) til (8) der udelukkende baserer sig på opfattelsen af konstruktioner som realiseringer af forskellige konfigurationer der ligger kodet i hvert enkelt verbalstamme, resulterer i omstændelige lister over syntaktiske muligheder for hvert verbum. Verbalstammerne *læs-* og *bag-* skulle således ud fra ovenstående stærkt begrænsede demonstration af tilstedeværelse og fravær af direkte, middelbare og indirekte objekter behæftes med valensbeskrivelserne

- (9) *Læs-*[-O; +DO; +MO]
- (10) *Bag-*[-O; +DO; +(IO+DO)]

Denne beskrivelse indfanger ikke de fællestræk der er mellem verberne og mellem sætningerne, og man opnår derved ikke maksimal generalisation i beskrivelsen. Generalisation er fra en deskriptiv synsvinkel ønskeligt ud fra spørgsmål om enkelthed og økonomi i fremstillingen, men det kan diskuteres hvorvidt generalisation skal opfattes som et grundlæggende træk ved sprogsystemet som sådan. Jeg mener at generalisation er et grundlæggende princip i sproget der har sin plads i en

funktionel sprogbeskrivelse, og jeg vender tilbage til dette spørgsmål i kap. 3.2. Valenslisterne kunne selvfølgelig bruges som grundlag for generalisationer, men udgangspunktet ville da stadig være at syntaktiske muligheder er kodet i leksemerne, og at en sprogbrugers evne til at konstruere sætninger per definition er et spørgsmål om viden om det enkelte leksems specifikke potentiale.

Som nævnt ovenfor er de manglende generaliseringer ud over det enkelte leksem, sådan som jeg ser det, udtryk for en uelegant tilgang til syntaks der ikke rigtig indfanger systemet i sproget. Ser man på eksempel (7) til (8), er det endvidere klart at en streng valensbeskrivelse ikke på rimelig vis kan redegøre for enhver syntaktisk struktur. Et kreativt eksempel som (8) viser det absurde og håbløse i at specificere alle konstruktionsmuligheder i valensen, idet en beskrivelse af konstruktion med objektsprædikativ som en kodning i verbalstammen *nys-ville* åbne for uholdbart omfattende og åbenlyst konstraintuitive valensbeskrivelser.

2.2. *Goldbergs konstruktionsgrammatik*

Problemerne med den rene valensbeskrivelse – manglen på generalisation og usandsynlige beskrivelser af enkelte stammers kodning – gør det nødvendigt at gribe syntaktiske strukturer anderledes an således at leksemuafhængige generalisationer og indholdsmæssige kodninger gives et beskrivelsesniveau. Den amerikanske konstruktionsgrammatik er et sådant forsøg på at beskrive syntaktiske strukturer som noget andet end bare valensrealiseringer. Det følgende er ikke på nogen måde en dækkende redegørelse for konstruktionsgrammatikken (herefter KG); jeg vil alene forholde mig til Adele E. Goldbergs syn på konstruktioner i monografien *Constructions* (Goldberg 1995) og problematisere en række af hendes antagelser.

Goldberg beskriver grundlæggende sætningstyper som skematiske sætningsrammer med en fast, leksemuafhængig og overordnet semantik og med faste pladser til forskellige led. Dette er KG's konstruktioner der som skemaer udfyldes med leksikalsk materiale når konstruktionerne instantieres (Goldberg 1995: 1-4). Konstruktionerne har status af ikke-kompositionelle helheder der, bortset fra deres behov for udfyldning, er samme slags størrelser som leksemer hvilke indfanges i Goldbergs definition på konstruktioner:

C is a construction iff_{def} C is a form-meaning pair $\langle F, S \rangle$ such that some aspect of F , or some aspect of S , is not strictly predictable from C's component parts or from other previously established constructions. (Goldberg 1995: 4)

Det er dermed uforudsigelighed i indhold eller udtryk der er Goldbergs krav til en konstruktion, og jeg vil henvise til Goldbergs opfattelse som det idiomatiske konstruktionsbegreb pga. konstruktionernes definitoriske lighed med idiomer, hvis karakteristika i øvrigt også var udgangspunktet for udviklingen af KG.

De forskellige syntaktiske strukturer i (1) til (8) er ud fra KG instantieringer af forskellige konstruktioner. Det er disse idiomatiske helheder der tillægger det indhold som adskiller fx (7) og (8) fra hinanden, og konstruktionen med direkte objekt og objektsprædikativ indeholder således ifølge Goldberg kodningen "X causes Y to move Z" og er en såkaldt *Caused Motion*-konstruktion (Goldberg 1995: 3). Det er dermed ikke verbet der bærer på de forskellige betydningsspecifikationer og disses udtryksmæssige egenskaber, og så langt er Goldbergs syn på konstruktioner i overensstemmelse med min opfattelse. Problemet hos Goldberg ligger i at konstruktionerne, pga. deres idiomatiske, leksem-lignende karakter, kommer til at udgøre endnu en mere eller mindre statisk liste¹, et *konstruktikon*, der er uøkonomisk, potentielt gigantisk² og tilmed ikke nødvendig hvis man kan bryde konstruktionerne op i komponenter som muliggør forudsigelsen af helhedens indhold (jf. Goldbergs definition ovenfor). En sådan opbrydning mener jeg er mulig med det kompositionelle konstruktionsbegreb som jeg vil skitsere, og som jeg mener, er både mere økonomisk og dynamisk end listerne over idiomatiske konstruktioner i KG.

1. Goldberg gør opmærksom på at konstruktionerne ikke skal opfattes som en ustruktureret liste, men som et yderst organiseret netværk (Goldberg 1995: 4-5). Med statisk liste mener jeg her blot et sæt eller lager i grammatikken over entiteter der, uanset om de er struktureret som netværk eller ej, må anføres fordi de udgør ikke-reducerbare enheder i sproget, hvilket Goldberg samme sted også fremfører.

2. Se fx Crofts skitsering af et konstruktionsnetværk der pga. verbalspecifikke semantiske mønstre tilsyneladende kan og skal underinddeles i så stort omfang at det bliver nærmest uendeligt (Croft 2001: 25).

3. Principper for et konstruktionsbegreb inden for DFG

I de følgende afsnit vil jeg gennemgå en række teoretiske antagelse som jeg mener, er fundamentale for konstruktionsbegrebet. Det er antagelser som i større eller mindre grad kan siges at være centrale inden for DFG, og som danner grundlaget for det kompositionelle konstruktionsbegreb jeg argumenterer for. I afsnittene forsøger jeg at opstille alternative løsninger til de problemer der findes inden for KG, og dermed at komme nærmere den syntaktiske konstruktions væsentlige karakteristika.

3.1. *Kompositionalitet*

Grundlaget for det alternative konstruktionsbegreb er det semantiske princip om kompositionalitet, altså at semantisk komplekse strukturer er opbygget af komponenter, og at man ud fra kendskabet til komponenterne kan forudsige den komplekse strukturs indhold. Den grundlæggende kvalitet ved ideen om kompositionalitet er at den samme konstante størrelse kan anvendes i flere forskellige kombinationer med andre størrelser hvorved et sæt af allerede eksisterende muligheder for sprogbrugeren gennem kombination kan løse alle de kommunikative behov. I KG spiller princippet også en rolle, men Goldberg når til den konklusion at der mangler komponenter hvis ikke de ikke-kompositionelle skemaer tages med i analysen (Goldberg 1995: 13-14). Behovet for de ikke-kompositionelle konstruktioner kommer af at KG kun opererer med én anden type semantiske komponenter: leksikalske størrelser. Kompositionaliteten rækker langt videre i det øjeblik det anerkendes at syntaktiske relationer ligesom leksemer har tegnstruktur med både udtryk og indhold (Harder 1996: 200).

Et argument der fremføres mod opløsningen af de konstruktionelle rammer i syntaktiske relationer mellem elementer opbygget af leksikalsk materiale, er at selvom man kunne opbygge et beskrivelsesapparat for indholdssyntaksen og dens relation til det syntaktiske udtryk, ville antagelsen af sådan et system stride mod den sproglige betydnings natur; det man mentalt begriber som betydningen af en given sproglig ytring, er ikke en række betydningsklodser, men en kognitiv helhed der fx kan beskrives som en mental model i Johnson-Lairds forstand (Harder 1996: 109). Derfor, hævdes det, må de sproglige strukturer semantisk set beskrives i overensstemmelse med denne indsigt i det

menneskelige kognitive apparat, og sætningsstrukturer må altså afspejle denne ikke-kompositionelle helhedsstatus. Det er med baggrund i et sådant kognitivistisk syn på semantik (jf. fx Gärdenfors 1999: 21-25) at Goldberg beskriver sine konstruktioners indhold som begivenhedstyper der er grundlæggende for den menneskelige erfaring (Goldberg 1995: 39) hvormed det konstruktionelle udtryk så at sige klæber sig direkte på det kognitive apparat. Dette argument mod kompositionalitet kan imødegås ved hjælp at den distinktion mellem sproglig kode og kognitiv tolkning der ligger i Hjelmslevs skelnen mellem indholdsform som den sproglige betydningsstrukturering og indholdssubstans som det almene kognitive og kommunikative grundlag for det enkelte sprogs semantik. Distinktionen er grundlaget for Harders beskrivelse af sproglige strukturer som kompositionelle instruktioner til modtageren om at opbygge holistiske mentale modeller (Harder 1996: 218), og ud fra denne forståelsesramme fungerer kompositionalitetens kvaliteter sammen med fakta om det kognitive apparat.

3.2. *Generalisation*

Spørgsmålet om generalisation som fundamentalt princip i sproget er væsentligt. Er sprogets opbygning og funktionsmåde baseret på et princip om generalisation der tjener dækningen af de kommunikative behov, eller er generalisationsstræben blot resultatet af en opfattelse af sproget der ukritisk er baseret på det sprogvitenskabelige metasprogs ønske om elegance? Jeg mener at generalisation er et princip der hører hjemme i en funktionel sprogbeskrivelse. Ved hjælp af generelle principper muliggøres den ovenfor beskrevne kompositionalitet, og generalisation bidrager derved med økonomi, fleksibilitet, produktivitet og kreativitet i sproget. En kritik af denne antagelse findes inden for psykolingvistikken hvor man påpeger at sproglige helheder lagres og bruges som rutiner ud fra erfaringer med faktisk anvendte ytringer, såkaldt *entrenchment* (Croft 2001: 27-28), og ikke ud fra lagrede generalisationer. Jeg mener dog at det er muligt at tale om generalisationer der faktisk eksisterer i sprogets struktur, ud fra en distinktion mellem individuel lagring af sproget og sprogets eksistens i sprogsamfundet, beskrevet uafhængigt af det enkelte individ. Uden individerne findes sproget naturligvis ikke, men det faktum at børn lærer deres modersmål uden at have kendskab til ethvert individs *entrenchments*, og det at man faktisk kan reflektere over sproget og beskrive sætninger ud fra

generalisationer, gør det rimeligt at tale om et system af generalisationer der ikke står i stedet for, men som rækker ud over det enkelte individs lagring og er den systemmæssige baggrund for konstruktioner der så kan lagres som helheder hos individet (jf. Harder 1996: 105-106). Generalisation er sprogsystemets baggrund for afkodning af konstruktioner, også kendte, lagrede konstruktionstyper, fordi genkendelsen af konstruktionen er genkendelse af et bestemt mønster af syntaktiske relationer. Mønsteret af relationer er opbygget ud fra princippet om rektion (Hansen & Heltoft 2003b: 2-10), og antages generalisation som grundlæggende princip for sprogets struktur, følger det deraf at sprogbeskrivelsen i så høj grad som muligt må finde frem til kategoriale forhold frem for leksemspecifikke fænomener. Følgelig kommer de syntaktiske kategorier som sådan, argumentationen for deres eksistens samt deres tegnmæssige indhold til at spille en afgørende rolle (jf. Heltoft 2001).

3.3. *Indholdsstyret generativitet*

Inden for funktionel grammatik opleves ofte en vis angst for generativitet, især i den amerikanske reaktion mod Chomsky. Generativitet må dog ikke nødvendigvis opfattes som autonom, deterministisk, formelbaseret strukturgenerering som i (især tidlig) generativ grammatik (Falster Jakobsen 1995: 18-19). Problemerne med generativiteten forsvinder når den opfattes som udnyttelse af strukturelt bestemte valgmuligheder med henblik på at dække kommunikative behov. Her træder det funktionelle i generativiteten tydeligt frem: det er i sidste ende behovet for en ytring med en bestemt effekt i interaktionen der bestemmer forløbet af den generative proces. Generativiteten er således indholdsstyret og indholds bærende, og den kan anskues fra to vinkler. *Bottom-up* er der tale om trinvis strukturopbygning hvor hvert trin skaber nye strukturpotentialer på næste, højere niveau og beror på lavere niveauers specifikation af muligheder. Sprogbrugeren vælger blandt de forhåndenværende redskaber i det inventar som er givet på forhånd, jf. Boye & Harders diskussion af det i kommunikationen forudsatte system (Boye & Harder 2001: 17-18, 26). De valgte redskaber giver visse muligheder, ligesom valget af fx en skruetrækker ved løsning af praktiske opgaver, og mulighederne kan være typiske eller mindre typiske, som skruetrækkerens muligheder ved skruring af skruer og ved åbning af malerbøtter. Valgene er dog stadig motiveret

af de kommunikative behov der som opgaver eksisterer forud for og motiverer eksistensen af sprogets redskaber til løsning af opgaverne. Dermed får man *top-down*-synsvinklen: de kommunikative mål motiverer syntaktiske konstruktioner med bestemte semantiske egenskaber som med sprogsystemet som perspektiv motiverer valgmuligheder på lavere niveauer og som i forhold til konkrete situationer motiverer de *konkrete* valg på lavere niveauer. Den generative proces er styret af ønsket om at nå noget med procesvalgenes indhold.

3.4. Konstruktion som proces og produkt

På trods af fraværet af en egentlig konstruktionsdefinition hos Hansen & Heltoft (2003a, 2003b) bruges termen konstruktion i vidt omfang. Der beskrives forskellige konstruktionstyper, fx *der*-konstruktionen, og der gøres rede for forskellige verbers konstruktionsmuligheder og principperne bag konstruktionen af sætninger (Hansen og Heltoft 2003b: 1, 5, 22, 68). Ud fra denne brug af termen kan konstruktion opfattes dels som et bestemt syntaktisk mønster med bestemte egenskaber, dels som det der foregår når sproglige størrelser sammenkædes ved hjælp af forskellige syntaktiske relationer, altså som en proces. Hvad der forekommer at være en terminologisk uklarhed, viser sig, ud fra min fremstilling af hvad konstruktion er, at være en tvetydighed der afspejler et fundamentalt karakteristikum ved et kompositionelt konstruktionsbegreb. En konstruktion er resultatet af en kompositionel, strukturgenererende proces, og det konstruktionelle produkt har alene sine semantiske egenskaber og dermed sit kommunikative potentiale ved at det udstiller processens valg, altså de leksikalske og grammatiske komponenter som er kædet sammen i den konstruktionelle proces. Valgproces skal i denne forbindelse ikke forstås som en tvungen procedure med fast ordnede konsekutive trin i den psykolingvistiske dannelse af sætninger, men som en række valg der hver især muliggøres af det man af den grund kan kalde det forudgående valg, og som muliggør det der dermed kan kaldes det følgende valg. Processen og resultatet kan skitseres således³:

-
3. Den psykolingvistiske dannelse af sætningen kan meget vel foregå ved at et valg der "kommer senere end det første", gøres til udgangspunktet, hvorefter de nødvendige "tidligere" valg foretages. Den præcise beskrivelse af valgenes rækkefølge, fx prædikat/argumenter-ordenen, kan diskuteres, men er ikke essentielt i min argumentation.

- (11) Valgproces:
- a. Prædikat: *skriv-*
 - b. Argumenter: *Niels* (subjekt); *et brev* (objekt)
 - c. Telicitet: atelisk (indhold) / middelbart objekt (udtryk)
 - d. Tempus: præteritum
 - f. Illokutionær ramme: interrogativ
- Konstruktionelt produkt:
Skrev Niels på et brev?

Valgkæden er i sin egenskab af konstruktionsproces den indholdsstyrede mekanisme der afstedkommer det syntaktiske produkt. Men ud fra min opfattelse af båndet mellem proces og produkt er valgkædens rolle ikke indskrænket til blot at være et nødvendigt redskab før den syntaktiske struktur er dannet, som lægges til side når sætningen er smedet færdig. Valgkæden er derimod essensen i det konstruktionelle produkt: produktet er måden valgene vises på. Denne tilgang placerer konstruktionsbegrebet inden for rammerne af Harders (1996) procedurale semantik som sammenligner indholdssyntaks med tilberedning af madretter med udgangspunkt i ingredienser der udsættes for en række operationer som bestemmer det endelige, komplekse resultat (Harder 1996: 214).

4. Konstruktion med objektsprædikativ

På baggrund af ovenstående teoretiske overvejelser vil jeg nu se nærmere på konstruktion med objektsprædikativ som i eksempel (8), *Hans nøs servietten ned af bordet*, ud fra hvilket man som nævnt kan konstatere det meningsløse i at beskrive denne konstruktion som kodet i verbets valens. Goldberg bruger dette eksempel til at vise at betydningen 'X causes Y to move Z' ligger kodet i den skematiske helhed [subjekt-verb-objekt-retningsadverbial], en struktur der derfor må lagres som en ikke-kompositionel helhed (Goldberg 1995: 9-10). Behovet for at lagre konstruktionen som en idiomatisk helhed bortfalder dog hvis det er muligt at finde komponenter under konstruktionsniveau der tilsammen danner den komplekse semantiske helhed, og det kan man ud fra de ovenfor opstillede principper. Den afgørende komponent, som Goldberg mangler, er det syntaktiske valg +objektsprædikativ. Dette valgs kategoriale indhold er nemlig at

subjektet får rollen kausativ, og at objektsprædikativet beskriver en tilstand som objektet bringes i pga. subjektets handlen. Det er svært at finde egnede eksempler på at valget +objektsprædikativ systematisk bibringer sætningen den beskrevne betydning idet verber der indgår i denne konstruktion, oftest er leksikalsk kodede som handlingsverber med et subjekt der forårsager objektets ændrede tilstand, men det er ikke umuligt at finde eksempler:

(12a) Han elskede pigen

(12b) Han elskede pigen til døde/ihjel

Det er illustrativt med sådanne eksempler, men ikke nødvendigt for argumentationen, idet kodningen på leksemaafhængigt, kategorielt niveau er entydig: +objektsprædikativ indebærer altid den beskrevne kodning.

I forlængelse af spørgsmålet om generalisation og kompositionel generering af strukturer er det naturligt at spørge om en kreativ brug af en konstruktion som i eksempel (8) nu også dannes gennem en trinvis valgproces og ikke bare er en kopiering af en konstruktionshelhed, en "idiomatisk analogi", hvilket ville synes at støtte KG's konstruktionsbegreb. Jeg vil mene at man kan tale om forskellige grader af kompositionalitet, alt efter hvor tydelig den er i forbindelse med specifikke verbalstammer og deres optræden i konstruktioner. Med det mener jeg at (8) godt kan siges at være en helhedskopi af mere typiske konstruktioner med objektsprædikativ på leksemspecifikt niveau, og samtidig være kompositionelt struktureret på kategorielt niveau, "svagt kompositionel", om man vil. Princippet bag dette vil da være at analog brug af et konstruktions*produkt* altid medfører brug af det kopierede produkts kategoriale konstruktions*procesuelle* kodninger.

5. Konstruktionens indre opbygning

Efter denne korte analyse og som oplæg til den følgende beskrivelse af konstruktion med indirekte objekt vil jeg se på hvad jeg anser for at være en kompositionel konstruktions indre karakteristika og opbygning, nemlig konstans, underspecifikation og skopus.

5.1. *Konstans*

Konstans er det forhold at sproglige tegn oftest har én betydning eller én relativt abstrakt "overbetydning" som samler forskellige anvendelsers sæt af relaterede betydninger. Det er praktisk fordi der er mindre at holde styr på, og det er nemmere at sikre forståelse når der ikke skal vælges mellem et større sæt af betydninger. Det skal således ikke ses som et absolut princip, men som en tilstræbelse i systemet der skal afspejles i beskrivelsen. En sådan antagelse lægger afstand til homonymi som generel forklaringsmodel og kan kobles til polysemibegrebet. I forhold til sidstnævnte er det dog væsentligt at et tegns polysemi samles af overbetydningen hvis status som betydningskerne, og ikke blot analytisk konstrukt, må gøres klar. Det er en sådan søgen efter semantisk konstans der kommer til udtryk i Hansen & Heltofts analyse af tempus i dansk som et abstrakt afstand/nærhed-system der kan anvendes til såvel tidsangivelse som til visse modusbetydninger (Hansen & Heltoft 2003a: 54).

5.2. *Underspecifikation*

Konstans er tæt forbundet med underspecifikation forstået som det forhold at en sproglig størrelse, et ord, en sætning eller et hvilket som helst andet tegn, ikke er udfyldt i sin betydning; der er noget der mangler for at tegnet kan forstås. På det mest overordnede og principielle niveau betyder det at en sproglig ytring ikke har en færdig betydning der kan installeres direkte i brugssituationen (jf. Harder 1996: 114). De underspecificerede betydningsaspekter udfyldes af modtageren så den tolkede meddelelse bliver fuldendt. Et eksempel på dette er underspecificerede semantiske roller:

(13) Niels tog 10 kilo på

Det sammensatte prædikat *tage på* er ikke specificeret for subjektrolle, og resten af sætningen giver ikke nogen specifikation. Det er da op til tolkningen i brugssituationen at bestemme om Niels skal opfattes som magtesløst vidne til begivenheden eller som bevidst handlende, fx med henblik på at komme sin underernæring til livs. Underspecifikationen kan også kalde på specifikation inden for ytringen, fx verbalstammen *kog-s* krav om valg mellem kausativt og inkausativt subjekt via valg af henholdsvis transitiv og intransitiv konstruktion (Hansen & Heltoft

2003b: 101-102). Dette træk ved sproget betyder at underspecifikation er en del af tegnenes konstante indhold, en del af indholdet er krav om specifikation, enten gennem sproglig kodning eller i den kognitive tolkning.

5.3. *Skopus*

Måden betydningsspecifikationen inden for ytringen fungerer på, er via skopusrelationer. Jeg bruger her begrebet skopus i meget bred forstand som det forhold at en størrelse A forudsætter eksistensen af en størrelse B, og at A's indhold er en instruktion til modtageren om at gøre noget ved indholdet i B. A kan inden for dette brede system kaldes operator og B for operand, og min fremstilling ligger i forlængelse af Harders beskrivelse af procedural semantik (Harder 1996: 214-216). Skopus, i mangel af et bedre begreb, skal altså her forstås anderledes og bredere end frie leds skopus (Hansen & Heltoft 2003b: 153-155). I forhold til konstruktioners indre struktur ser jeg skopus som måden hvorpå underspecificerede størrelser som operander bliver semantisk behandlet af operatører, og denne beskrivelse ligger til grund for den følgende analyse af konstruktion med indirekte objekt. Jeg ser skopusforholdene i denne konstruktion som et eksempel på at den lagdeling som funktionalister beskriver sætningens opbygning ud fra, i et vist omfang har en parallel inden for prædikationen.

6. Konstruktion med indirekte objekt

Ud fra de teoretiske betragtninger om principper for et DFG-konstruktionsbegreb vil jeg som afslutning på artiklen se nærmere på konstruktion med indirekte objekt (herefter IO-konstruktionen). Det er en konstruktionstype som er helt central i Goldbergs argumentation for KG, og Goldberg beskriver sætninger med indirekte objekt som instantieringer af ditransitivkonstruktionen der som skema bærer semantikken "X causes Y to receive Z" (Goldberg 1995: 3). Mit kompositionelle alternativ tager udgangspunkt i at IO-konstruktionen kan beskrives som en primærprædikation (PN1) med en indlejret sekundærprædikation (PN2). PN2 bliver af Heltoft beskrevet som en abstrakt *få*-relation hvor prædikationens subjekt, sætningens IO, har rollen helhed og det direkte objekt rollen del (Heltoft 1996: 52-55).

PN1 kan så beskrives som en kausativ relation til PN2 med subjektrolen kausativ⁴.

IO-konstruktionen er et eksempel på en lagdelt struktur bestående af konstante elementer der er forbundet med hinanden gennem skopusrelationer. Dermed findes der inden for prædikationen (opbygget af PN1 og PN2) en parallel til skopusrelationen i (14) og lagdelingsstrukturen i (15):

- (14) Løbe (Niels)
 (15a) Deklarativ ((at) Niels løber)
 (15b) Interrogativ ((at) Niels løber)

I (14) opererer prædikatet *løbe* på argumentet *Niels* således at strukturen instruerer modtageren om at lade referenten til *Niels* instantiere egen-skaben at løbe (Harder 1996: 214). I (15a) og (15b) viser lagdelingen hvorledes en konstant proposition kan gives forskellige illokutionære rammer. I dette eksempel er der tale om en grammatisk operator (ordstilling) der opererer på propositionen, men en leksikalsk operator kan gøre det samme:

- (16a) Bare (han kommer)
 (16b) Mon (han kommer)

I (16a) og (16b) er det de subjektive partikler *bare* og *mon* der bestemmer den illokutionære ramme (Hansen & Heltoft 2003b: 170).

I IO-konstruktionen er det en leksikalsk størrelse, prædikatet, der opererer på den kausale relation mellem PN1 og PN2. Det kan man konstatere ved analyse af følgende eksempler:

- (17) Ole gav Lise en is
 (18) Ole lovede Lise en is

4. Per Durst-Andersen har gjort mig opmærksom på at PN2 alternativt kan beskrives som en *have*-relation hvorved kausaliteten i PN1 rækker helt frem til etablering af den *have*-tilstand der følger efter *få*-begivenheden. Jeg vil dog i min analyse fastholde beskrivelsen af PN2 som en *få*-relation da analysen har som pointe at "*få*-komplekset" ligger et andet sted end i PN1.

- (19) Ole tilbød Lise en is
- (20) Ole nægtede Lise en forklaring
- (21) Ole bagte Lise en kage

De konstante elementer i (17) til (21) er en PN2 med indholdet *Lise får en is/forklaring/kage* og en PN1 med indholdet *Ole er på den ene eller den anden måde årsag til PN2*. Specifikationen af relationen mellem PN1 og PN2, som er underspecificeret i konstruktionen kategorialt set, foretages med prædikatet, og man kan beskrive verberne i (17) til (20) ud fra deres leksikalske specifikation af PN1/PN2-relationen:

- *Give*: Ole foretager en handling der forårsager PN2's *få*-relation
- *Love*: Ole foretager en handling hvormed han forpligter sig til en fremtidig handling der vil forårsage PN2's *få*-relation
- *Tilbyde*: Ole foretager en handling der sætter Lise i stand til at forårsage (via accept) eller hindre (via afvisning) en handling der vil forårsage PN2's *få*-relation
- *Nægte*: Ole foretager en handling der forhindrer ("anti-kausalt") PN2's *få*-relation

Eksempel (21) skiller sig ud fordi IO er fakultativt. Det vil jeg beskrive således at muligheden for at deltage i IO-konstruktionen ikke er kodet i verbets valens. Der er dermed heller ikke nogen leksikalsk information om PN1/PN2-relationen; denne information ligger alene i IO-konstruktionens *grammatiske* kodning som yderligere kan beskrives således at verber uden IO-information i valensen tillades i konstruktionen hvis de udtrykker en efficerende handling. Tolkningen af (21) bliver da: Ole foretager en eksplicit specificeret, efficerende handling, og handlingen er grammatisk markeret som forårsagende PN2's *få*-relation.

Samspillet mellem leksik og grammatik, den leksikalske specifikation af IO-konstruktionen som en kategorial, abstrakt konstant, kan ud fra valensanalysen beskrives som specifikation af afstand mellem PN1 og PN2. Dermed mener jeg at hvor der er tale om leksikalsk specifikation, er afstanden udtrykt ved det antal mentale modeller verberne instruerer modtageren om at opbygge i tolkningen af sætningen. Valensbeskrivelsen i forbindelse med IO kan på den baggrund minimeres og præciseres i

forhold til på hvilken måde verberne fungerer som leksikalske operatører på PN1/PN2-kausalteten. Dette kan skitseres som en opdeling mellem verber med og uden oplysninger om IO-konstruktionen og, ved den første gruppe, en overordnet klassifikation ud fra begrebet afstand i forbindelsen mellem PN1 og PN2:

- Verber med valensspecifikation af IO-konstruktionen og dens PN1/PN2-kausaltet:
Direkte (*give*), indirekte (*tilbyde*), negeret (*nægte*) kausalitet
- Verber uden valensspecifikation af IO-konstruktionen og dens PN1/PN2-kausaltet:
Default-tolkning af den kategoriale kodning = direkte kausalitet (*bage*)

7. Konklusion

Jeg har i min artikel beskrevet nogle problemer der knytter sig til beskrivelsen af syntaktiske strukturer som rene valensrealiseringer og som instantieringer af skematiske, idiomatiske konstruktioner. På baggrund af disse problemer har jeg gennemgået en række teoretiske antagelser som man kan finde inden for dansk funktionel grammatik, og som jeg mener, bør danne grundlaget for et alternativ til Goldbergs idiomatiske konstruktionsbegreb, et konstruktionelt konstruktionsbegreb. De fundamentale principper for dette konstruktionsbegreb er kompositionalitet, generalisation og indholdsstyret generativitet ud fra syntaksen som et system med både indhold og udtryk. Jeg ser det som essentielt at en konstruktion som produkt er en afspejling af den valgproces der genererer konstruktionen. Endvidere lægger det konstruktionsbegreb jeg har skitseret, vægt på kategoriale indholdsstørrelser og på det niveau i en konstruktion der ikke er knyttet til leksikken, men til grammatikken. Analysen af konstruktion med objektprædikativ belyser muligheden for at tale om kategorial kompositionalitet i forbindelse med strukturer der forekommer at være idiomatiske analogier til hele sætninger, og analysen af konstruktion med indirekte objekt viser hvordan man ud fra en beskrivelse af skopusrelationer mellem konstante semantiske størrelser i en kompositional struktur får en præciseret beskrivelse af forholdet mellem leksikalsk indhold og kategorial kodning i konstruktioner.

Henvisninger

- Boye, K. & P. Harder (2001). *Complement-taking Predicates: Usage and Linguistic Structure*. Manuskript.
- Croft, W. (2001). *Radical Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Falster Jakobsen, L. (1995). Tag sproget alvorligt! *Nydanske studier og almen kommunikationsteori* 20. København: Dansk Lærerforeningen. 11-38.
- Goldberg, A. E. (1995). *Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Gärdenfors, P. (1999). Some Tenets of Cognitive Semantics. I Allwood, J. & P. Gärdenfors (eds.) *Cognitive Semantics. Meaning and Cognition. Pragmatics & Beyond, New Series* 55. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co. 19-36.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2003a). *Grammatik over det Danske Sprog. Kapitel 1: Ordklasserne*. Foreløbig udgave. Roskilde: Afdeling for Dansk og Public Relations, Roskilde Universitetscenter.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2003b). *Grammatik over det Danske Sprog. Kapitel 2: Forudsætninger og oversigt (Syntaks)*. Foreløbig udgave. Roskilde: Afdeling for Dansk og Public Relations, Roskilde Universitetscenter.
- Harder, P. (1996). *Functional Semantics. A Theory of Meaning, Structure and Tense in English*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Heltoft, L. (1996). Grammatikalisering af semantiske roller i dansk. I Schack-Rasmussen, L. (ed.) *Semantiske roller*. Odense Working Papers in Language and Communication 10, maj. Odense: Institute of Language and Communication, Odense University. 43-64.
- Heltoft, L. (2001). Positivled, antiled og komitativled i dansk. I Bache, C., S. B. Bascuñán, M.-B. M. Hansen, L. Heltoft & H. Jansen (eds.) *Ny forskning i grammatik* 8. Odense Universitetsforlag, Odense. 89-105.